# ONARICI ADALET VE TÜRK CEZA HUKUKUNA YANSIMALARI

Arş. Gör. Mahmut KAPLAN*

**Özet**

Suçun işlenmesi ile meydana gelen zararın ortadan kaldırılmasında mağdurun da etkin bir rol oynamasının amaçlanması onarıcı adalet olarak kabul edilmektedir. Onarıcı adaletin gerçekleştirilmesi için fail mağdur uzlaşması, mahkeme tarafından alınan tedbirler, aile/polis konferans sistemi, iyileştirici çevre gibi yöntemler kullanılmaktadır. Onarıcı adalet 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanuna da yansımıştır.

**Anahtar Kelimeler**

Onarıcı Adalet, Mağdur, Zarar, Tazmin, Fail.

# REPARATIVE JUSTICE AND ITS REFLECTIONS TO TURKISH CRIMINAL LAW

**Abstract**

Restorative Justice is accepted that victim should have an efective rol for compensating the harm which occure after committing crime. For achieving succes of restorative justice there are some methods such as: victim-offender mediation, measures taken by court, famly/poliçe konference, healing circles. Restorative justice also reverbarated to Turkish Criminal Code and Turkish Criminal Procedure Code.

**Keywords**

Restorative Justice, Victim, Compensation, Offender, Harm.

* Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku ABD.

## 1. GENEL OLARAK

Onarıcı adalet kavramı işlenen suç nedeniyle ortaya çıkan zararın, bu zarar mağdura verilmiş bir zarar olabileceği gibi topluma verilmiş bir zarar da olabilir, giderilmesine yönelik prosedürlerden oluşan süreç anlamında ilk defa 1970'lerin sonlarında kullanılmıştır[1]. Ancak onarıcı adalet sadece zararın giderilmesini ifade etmez. Zararın giderilmesi sürecine mağdurun, failin ve toplumun da katılması sağlanarak daha sonraki zararları engellemeyi de kapsamaktadır[2].

Onarıcı adalet günümüz ceza hukuku uygulamasından biraz farklıdır. Bu farklılık, ceza hukuku uygulamalarının temel noktasının fail ve suç işlenmesiyle ortaya çıkan zararlar olması iken; onarıcı adaletin aynı zamanda suçun taraflarını da kapsamasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla suçun tarafları sadece mağdur, fail ve adli mercilerden oluşmaz. Toplum da aynı zamanda bu kapsama dahildir. Yani onarıcı adalet dediğimiz zaman, suç nedeniyle ortaya çıkan zararların etkisini gidermek için fail, mağdur, adli ve idari merciler ile toplumun birlikte hareket ettiği süreci ifade ederiz[3].

Suçun işlenmesi ile birlikte sadece hukuka aykırı davranma veya hukuk normunun ihlali söz konusu olmayıp, aynı zamanda hukuka aykırı hareketin muhatabının uğradığı bir zarar da söz konusudur. Son iki yüzyılda ceza adaleti sistemi bu durumu dikkate almazken, mağdurun uğradığı zararın da dikkate alınmasıyla birlikte faile olan yaklaşımın değişmesi gerektiği kanısı ortaya çıkmıştır. Özellikle sadece failin topluma kazandırılmasına yönelik ıslah edici programların artık yetersiz kaldığı ileri sürülmeye başlanmıştır. Onarıcı adalet anlayışı ile birlikte suç, mağdur ile fail arasında bir uyuşmazlık olup, bu uyuşmazlığın çözümü için her iki tarafın bir araya gelmesini gerektirmektedir. Bu sayede birçok uyuşmazlık yapıcı konuşmalar, özür dileme sonucu çözüme

---

1 Braithaite 1999, s.1743'ten nakleden Ruth Ann Strickland, **Restorative Justice**, Peter Land Publishing, New York 2004, s.1: Onarıcı adalet teriminin kullanılmasıyla beraber fail mağdur uzlaşması (barıştırma) programı ilk defa 1974 yılında Ontario şehrinde Mark Yantzi tarafından oluşturulmuştur. (James Ptacek, **Restorative Justice and Violence Againist Women**, Oxford, s.8.); Onarıcı adaletin aslında yeni bir şey olmadığı, eski geleneksel sisteme dönüş olduğu belirtilmektedir. Bu kapsamda onarıcı adalet uygulamalarının sanıldığından çok daha eskiye dayandığı ileri sürülmüştür. (Mrgarita Zernova, **Restorative Justice, Ideals and Realities**, Ashgate Publishing, Burlington USA, 2007, s.7); Onarıcı adalet kavramsal olarak ilk defa 1970 lerde kullanılsa da esasında eski geleneksel yöntemleri ifade ettiği, Antik Yunana kadar dayanan tarihi bir geçmişe sahip olduğu belirtilmektedir. (Theo Gavrielides, **Restorative Justice Theory and Practice: Adressing the Discrepancy**, Hakapaino Oy, Helsinki 2007, s.20.), Onarıcı adalet kavramı ilk defa Albert Eglash tarafından 1977 yılında yayımlamış olduğu eserinde kullanılmıştır. (**Gavrielides**, s.21.)

2 **Strcikland**, s.1; Andrew Woolford/R.S. Ratner, **Informal Reckonings, Conflict Resolution in Mediation, Restorative Justice and Reparations**, Routledge-Cavendish, Oxon 2008, s.65.

3 **Strcikland**, s.2; **Woolford/Ratner**, s.65.

kavuşmaktadır[4]. Tarihi seyrine baktığımız zaman son birkaç yüzyıldır kullanılan cezalandırıcı adalet[5] kavramına karşın onarıcı adalet çok daha eskilere dayanmaktadır[6]. Onarıcı adalet geçmişte sosyal kontrolü sağlamanın en önemli kaynağı olmuştur. Suç nedeniyle ortaya çıkan zararın giderilmesinde toplumsal uyuşmazlık çözüm yolları en iyi yol kabul edilmiştir.

Cezalandırıcı adalet sistemi benimsendiği takdirde faillerin tekrar suç işleme oranları azalmadığı gibi, faillerin suç işleyerek toplum üzerinde oluşturdukları zararlar da giderilememektedir[7]. Ne ağır ceza verme ne de her fiili cezalandırma yoluna gitme toplumun ve mağdurun mağduriyetini gidermede ve failin ıslahında başarılı olmuştur. Bu veriler karşısında 1970'lerden bu yana onarıcı adalet fikri ön plana çıkmaya başlamış[8] ve bu kapsamda Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Yeni Zelanda, Avustralya, Güney Afrika ve Kanada gibi ülkelerde çeşitli programlar uygulanmaya başlanmıştır. Böylece dünya genelinde birçok topluluk geleneksel uygulamaların yanında cezalandırıcı sisteme nazaran onarıcı adalet uygulanmasını teklif etmeye başladı[9].

Suçun devlete karşı işlendiği anlayışının terk edilerek suçun bireylere karşı işlendiği esasından hareket eden onarıcı adalet anlayışında, muhakeme süreci devlet organları eliyle yürütülmesinden ziyade suçun asıl mağdurunun ve failinin aktif katılımı sağlanarak suç nedeniyle ortaya çıkan istenmeyen durumun giderilmesi amaçlanmaktadır[10]. Dolayısıyla bu sistemde mağdura veya suçtan zarar görenlere pasif bir sonuç bekleme rolü yerine aktif bir şekilde sonuç elde etme şansı tanınmaktadır.

---

4 Andrew Novak, **The International Criminal Court**, Springer 2015 (e-book) s.4.

5 Cezalandırıcı adalet, ağır cezalandırma veya cezalandırıcı ceza hukuku anlamına gelmektedir.; (**Strcikland**, s.2.)

6 Onarıcı adaletin esasında yerli guruplar tarafından kolonyal keşiflerden önce ve sonra kullanılan sistemler olduğu belirtilmektedir. (Kathleen Daly, **Seeking Justice In The 21st Century: Towards an Intersectional Politics of Justice**, in. **Sociology Of Crime, Law And Deviance**, Volume 14, Emerald-2008, s.9.)

7 Cezalandırılabilir bir fiil gerçekleştirildikten sonra toplumsal uzlaşmanın sağlanması açısından toplumun, mağdurun ihtiyaçları ile failin ihtiyaçlarının dengelenmesi için gerekli olanların belirlenmesi onarıcı adaletin gereğidir. Bu noktada onarıcı adalet, yanlış hareketin(suç teşkil eden fiilin) yapılması nedeniyle ortaya çıkan zararın giderilmesi amaçlandığından daha çok ceza verme üzerine kurulmuş olan geleneksel cezalandırıcı sistemlerden ayrılmaktadır.; (Borbala Fellegi; "**Meetıng The Challenges Of Introducıng Vıctım-Offender Medıatıon In Central And Eastern Europe Jaı/2003/Agıs/088**" Leuven Belgium, 2005, s.1.)

8 Onarıcı adalet sisteminin savunucuları tarafından antik dönemlere kadar dayandırılsa da 1970'lerden itibaren hukuk sistemlerine dahil olmuştur. (**Woolford/Ratner**, s.69)

9 **Strcikland**, s.2-3.

10 **Woolford/Ratner**, s.65, benzer şekilde; Püren Akçay, "**Onarıcı Adalet Modeli Çerçevesinde Uzlaştırma ve Çocuk Mahkemelerinde Uygulanması"** *Pamukkale Universitesi Sosyal Bilimler Enstitusu Dergisi,* Sayı 9, 2011, Ss. 129-144, s.129.

### 1.1. Onarıcı Adalet Kavramı

Suç işlenmesi ile bozulan kamu düzeninin yeniden inşasına yönelik çeşitli sistemler vardır[11]. Yukarıda da bahsedildiği üzere ağır cezalandırma yöntemini benimseyen geleneksel yöntemleri olan cezalandırıcı sistem ile bozulan düzenin inşasında taraflarının ihtiyaçlarını dikkate alan onarıcı adalet sistemi öne çıkan iki sistemdir. Onarıcı adalet, Anglosakson hukuk sistemine dayanmaktadır. Kavram olarak onarıcı adaletin yanında "toplumsal adalet", ilişkisel adalet", "toplum temelli adalet" ve "düzeltici adalet" de kullanılmaktadır[12]. Onarıcı adalet de ceza adaleti sisteminde failin cezalandırılmasından yerine, mağdur ile topumun iyileştirilmesi (zararının giderilmesi, bozulan düzenin yeniden inşası) anlamında dünya genelinde kullanılan bir terim halini almıştır. Bazı uygulamacılar, onarıcı adalet yerine "onarıcı yaklaşımlar" teriminin kullanılması gerektiğini belirtmektedirler[13].

Suçun işlenmesi ile oluşan zararın giderilmesinin yanında onarıcı adalet, faile mağdurla diyalog kurdurduğu için yapmış olduğu hareketinin mağdur üzerindeki etkilerini görme ve bunun sonucunda da sorumluluğu kabul etme, cezayı içselleştirme olanağı da tanımaktadır. Böylece hem mağdur açısından hem de fail açısından değeri olan bir diyalog kurulmaktadır[14].

Onarıcı adalet, ceza hukuku uyuşmazlığını ceza muhakemesinin dışına çıkarır ve bu dışa çıkarmanın muhakemenin her evresinde gerçekleştirilebilmesine olanak tanır. Muhakemenin dışına çıkarma polis, savcı veya mahkeme/hakim tarafından yapılabilir. Ayrıca cezalandırılabilir (hapis cezası veya adli para cezası anlamında) olmayan eylemler açısından da (okulda işlenen disiplin suçu örnek verilebilir) sistem işletilebilir[15].

Onarıcı adalet kavramının tam bir tanımını yapmak biraz güçtür. Çeşitli tanımlar yapılmaktadır[16]. Fakat bu tanımlar kazanılan tecrübeler karşısında yetersiz kal-

---

11 Bu sistemlerden ilki olan cezalandırıcı adalet (retributive justice), öncelikle ve özellikle failin gerçekleştirdiği fiil nedeniyle cezalandırılmasına vurgu yapar. İkinci olarak dağıtıcı adalet (disributive justice), faillerin rehabilitasyonuna odaklanır. Diğer sistem olan onarıcı adalet (restorative justice) ise açıkça zararın tazmini ilkesi ile eşit görülmektedir. (James Dignan, **Understanding Victims And Restorative Justice**, Open University Press, New York, 2005, s.94.); *Eglash* da adalet sistemini üçe ayırmaktadır: Cezalandırıcı adalet, dağıtıcı adalet ve onarıcı adalet. İlk iki kategori adalet sistemi mağduru dikkate almaz ve suç teşkil eden davranış üzerine odaklanır ve hatta failin katılımı bile düşük seviyededir. Onarıcı adalette ise suçun işlenmesiyle ortaya çıkan zararın giderilmesi esastır ve bu sebeple tarafların aktif katılımı gereklidir. (Eglash, 1977'den aktaran: **Gavrielides**, s.21.)

12 Kavramları aktaran: Abdullah Batuhan Baytaz, **Onarıcı Adalete Genel Bir Bakış**, İÜHFM, C LXXI, S.1, s.117-130, 2013, s.118.

13 Marian Liebmann, **Restorative Justice, How İt Works**, Jessica Kngsley Publishing, Londra 2007, s.25.

14 **Fellegi**, s.2.

15 **Daly**, s.12.

16 Birçok benzer tanım yapılmaktadır. Ancak bu tanımlardan her biri onarıcı adaletin bir yönü esas alınarak yapıldığından farklılıklar vardır. (**Liebmann**, s.25.)

makta ve yenilenme ihtiyacı hâsıl olmaktadır[17]. Dünya çapında yayılmasına rağmen onarıcı adalet kavramının ne ortak bir tanımı ne de ortak bir uygulaması vardır. Dini liderler tarafından insani ve ahlaken üstün bir yöntem olarak kabul edilen onarıcı adaleti, savunucuları ihlal edilen yararların en iyi şekilde giderilmesi ve yeniden suç işlemeyi engellemesi yönlerine vurgu yaparak tanımlama yolunu seçmektedirler. Birçok yazar tarafından da ne olduğundan ziyade, ne olmadığı şeklinde tanım yapılmaktadır. Onarıcı adalet kavramına yönelik olarak farklı farklı tanımlamalar yapılmış olmasına rağmen henüz evrensel bazda kabul görmüş bir tanım bulunmamaktadır. Bu kapsamda en geniş çapta kabul gören ilk tanım, erken onarıcı adalet savunucularından olan Tony Marshall tarafından 1999'da yapılmıştır. Tony Marshall onarıcı adaleti, " suç sonucunda meydana gelen zararın ve suçun devam edecek etkilerinin çözümüne yönelik olarak hukuki yarar sahibi olan tarafların da katılımıyla gerçekleşen süreci ifade eder" şeklinde tanımlamıştır[18].

İngiltere'de gönüllülerden ve ulusal organizasyonlardan oluşan Onarıcı Adalet Konsorsiyumu onarıcı adaleti şu şekilde tanımlamaktadır: "Onarıcı adalet, uyuşmazlığı çözmek ve zararı gidermek için çalışır. Böylelikle faile, bozmuş olduğu düzeni görme ve kabullenme, aynı zamanda neden olduğu zararı sarma fırsatı verir. Zarara uğrayan kimselere de zarara uğradıklarının kabul edilmesiyle birlikte bu zararın giderilmesi fırsatı tanımaktadır"[19]. Ancak konsorsiyum da tanım yapmaktan ziyade açıklama yolunu seçmiştir.

Özellikle geleneksel cezalandırıcı sistem olmadığı belirtilmektedir. Onarıcı adalet tanımlanırken soyut bir değer ihlalinden ziyade (özellikle ihlal edilen hukuki değerlerin devlete ait olduğu görüşünü reddederek) bireylerin ve bireyler arasındaki ilişkilerin ihlal edildiği varsayımından hareket edilmektedir. Buna göre suç işlenmesiyle ortaya çıkan zararın failin cezalandırılması ile giderilmeyeceği, aksine zararın ortadan kaldırılması (onarılması) ile giderileceği ifade edilmektedir[20]. Bu noktada onarıcı adalet kavramı Birleşmiş Milletler (2002a)'ya dayanılarak şu şekilde tanımlanabilir: Failin topluma yeniden kazandırılması ile mağdurun/toplumun zararının giderilmesini dengelemeyi amaçlayan, muhakeme sürecine katılan tarafları da kapsayan ve mağdurun iyileşmesine yardım eden bir sistemdir[21].

---

17 **Baytaz**, s.118-119.

18 **Dignan**, s.2; **Daly**, s.12; Ancak bu geniş kabul gören tanım da çeşitli eksiklikleri nedeniyle eleştirilmiştir. Her şeyden önce tanım onarıcı adaleti ceza muhakemesi ile sınırlandırmıştır. Oysaki bazı özel ceza hukuku uyuşmazlığı diyebileceğimiz komşuluk sorunları, çocuk bakımından kaynaklanan sorunlar, okullardaki ihtilaflar onarıcı adalet kapsamına alınmamıştır. İkinci olarak onarıcı adaletin bir süreç olduğundan bahsedilmesine rağmen, birbiri ile uyumlu olan uzlaşma, değişik tiplerde bilgilendirme, circle sentencing (mağdur-failin ve mensubu oldukları topluluğun konuşarak sorunu çözmesi) gibi seçeneklerin açık ve kesin bir sonucunun olmaması eleştirilmiştir. (**Dignan**, s.3); (**Daly**, s.12).

19 **Liebmann**, s.25.

20 **Zernova**, s.1.

21 Tanımı aktaran: **Fellegi**, s.1.

Sistemin en önemli unsuru resmi olmayan bir prosedürünün olmasıdır. Bu prosedürde yetkili kişi gözetiminde (adli kişiler/hakim-savcı veya kolluk görevlisi olmayan uzman kişiler), failleri, mağdurları ve bunları destekleyenleri (avukatları/aileleri/yasal temsilcileri gibi) bir araya getirme, suçun mağdurları ne şekilde etkilediğini tespit etme, suç nedeniyle oluşan zararı giderici/onarıcı bir cezaya karar verme söz konusudur[22]. Onarıcı adalet aynı zamanda suçla mücadelede duygusal bir mücadele yöntemidir ve etkilidir de. Ancak failin daha sonraki hayatında suç işlemesine etki eden nedenler (uyuşturucu madde kullanımı, işsizlik gibi suç işlenmesine katkıda bulunan koşullar) bakımından yeterli değildir. Ancak suçlulukla mücadeledeki diğer yöntemlerin hiç birisi de onarıcı adalet görüşmelerinden (konuşmaları- mağdur ile failin ailelerinin ya da arkadaşlarının birlikte katıldığı program) daha fazlasını garanti edemez[23].

Onarıcı adalet sistemine başvurmak bazı ülkelerde (İngiltere) ihtiyaridir. Burada amaç, fail ile yüz yüze gelmek istemeyen mağdurun bu duruma zorlanmamasını sağlamaktadır. Bazı ülkelerde (Yeni Zelanda, Norveç gibi) ise onarıcı adalet sistemi ihtiyari bir sistem olmayıp, sistemin kendisidir. Yani onarıcı adaleti gerçekleştirmeye yönelik usullere, uzlaştırma gibi, başvurulması zorunludur[24]. Türkiye'de de uzlaşma prosedürüne başvurmak zorunlu ise de mağdurun veya failin uzlaşmayı kabul etmemesi halinde ne fail ne de mağdur uzlaşma için zorlanmamaktadır.

### 1.2. Onarıcı Adaletin Ortaya Çıkmasına Katkıda bulunan Akımlar

Onarıcı adalet sisteminin başarısından bahsedilebilmesi failin kabulü (failin suç işlediğini inkar etmemesi), uzlaştırıcıya güvenilmesi ve hapis cezasının en son seçenek olduğunun kabul edilmesi ile mümkündür[25]. Burada belirtilmesi gereken bir diğer etken de geleneksel yöntemlerden farklı olarak uzlaştırıcının eğitim almış olması veya kolluk amiri olmasıdır[26]. Uzlaştırıcının eğitimli olması veya kolluk amiri olması tarafların hem güvenini kazanma bakımından hem de uzlaşma müzakerelerinin olumlu sonuç doğurması açısından önemlidir. Bu durum diğer onarıcı adalet yöntemlerinde atanan görevliler açısından da geçerlidir.

#### 1.2.1. Medenileştirme Tezi (The Civilization Thesis)

Medenileştirme tezi modern ceza adaleti sistemi ile de bağlıdır ve failin, mağdurun yararları ihmal edilmek suretiyle ağır bir şekilde cezalandırılmasından önce gelir. Bu tezin en büyük savunucularından Gilbert Cantor'a göre, uğraşılan (mücadele edilen) suça yönelik kesin bir çözüm için medenileştirme bir yoldur.

22 **Daly**, s.13.

23 Heather, Strang/ Lawrence, **W. Herman, Restorative Justice To Reduce Wictimization, in. Preventing Crime**, ed. Brandon C. Welsh/David P. Farrington, Springer-2006, s.147-160, s.148.

24 **Daly**, s.30.

25 **Daly**, s.13.

26 **Daly**, s.13.

Bu durum suçun bir sivil yanlışlık olarak yeniden kavramsallaştırılmasını ve ceza muhakemesi yerine sivil bir yöntemin ikamesini gerektirmektedir ve bu sonucun barbar "suç ve ceza oyunun" sonuçlarından çok daha fazla medeni olacağıdır[27].

Medenileştirme tezi iki önemli eksikliği nedeniyle eleştirilmiştir. İlk olarak medenileştirmek amacıyla suçların hukuk mahkemelerinde görülmesi gerektiği sonucu çıkmaktadır ki bunun sonucu ceza muhakemesi kurallarının özellikle delillerin elde edilmesi ve ispatı noktasında ceza muhakemesi ilkelerinden sapmayı gerektirmektedir. İkinci olarak da taraflar sadece fiziksel bir iyileştirme (aynen iade, tamir etme veya tazmin) elde edebileceklerdir[28].

### 1.2.2. Toplumculuk Tezi (The Communitarian Thesis)

Toplumculuk tezi, aşırı kolektiflik ile aşırı bireysellik arasında üçüncü bir yol olarak görülebilir. Onarıcı adalet kapsamında toplumculuk tezi, birbiri ile ilişkili unsurları kapsayan daha özel bir odaklanmaya sahiptir. Yani toplumculuk tezi hareket noktası olarak ceza adaleti sistemini eleştirmeyi temel alır. Medenileştirme teziyle de ilişkilendirilen devlete karşı işlenen suçlar olarak kavramsallaştırmada mağdurların yararları ihmal edilmektedir. Bu sebeple alternatif uyuşmazlık çözüm yolları düzenlenirken, suç mağdurlarıyla beraber toplumun yararlarının varlığı da dikkate alınmalıdır[29]. Fail-mağdur uzlaşmasındaki sorun, uyuşmazlığın çözümünde sadece mağdur ile fail arasındaki ilişkiye yoğunlaşılması ve toplumun çözüm aşamasında geri plana itiliyor olmasıdır. Bu durum da failin, ahlaki ve toplumsal açıdan ıslahında başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmaktadır. Çünkü suç sadece mağdura karşı işlenmemekte, aynı zamanda tüm topluma karşı işlenmektedir[30].

### 1.2.3. Ahlaki Söylem Tezi (The Moral Discourse Thesis)

Son dönem ceza hukuku sistemlerinde cezalandırma, doğrudan failin vicdanına yönelik sıra dışı yaptırımlar üzerine eğilim göstermektedir. Bunun sonucu olarak da "ahlaki söylem" tezi ortaya çıkmıştır. Bu noktada failin vicdanı, sapıcı davranışı (suçlar/kabahatler) kontrol etmede cezalandırmadan çok daha güçlü bir silahtır. Ahlaki söylem tezini savunan yazarlardan John Braithwait'in bütünleştirici utanma teorisi oldukça etkili olmuştur. Teori suçun basitçe yok sayılmasından veya hoş görülmesinden ziyade, suçla yüzleşilmesi gerektiği iddiasını temel almaktadır. Böylece yapılan işlemin etkisi artacaktır. Teorinin savunucularından Nathanson'un "utanma pusulası"na göre, eğer utanma duygusu kabul edilmezse (içsel olarak) ve bununla yüzleşilmezse; kişinin kendisine veya topluma karşı saldırgan olmasını sonuç-

27 **Dignan**, s.95.

28 **Dignan**, s.96.

29 **Dignan**, s.97.

30 Marshall T.F., **Grassroots İnitiatives Towards Restorative Justice: The New Paradigm**?, 1994'ten aktaran **Dignan**, s.97.

layabilir. Onarıcı adalet sürecinde de failin yaptığı hareketlerin sonuçlarıyla yüzleşmeyi kabul etmesi sağlanmalıdır. Tavuchis de ahlaki söylem tezine özür dilemenin sosyal boyutunu analiz ederek katkı yapmıştır. Özür dileme, başarılı bir onarıcı adalet sürecinin hedefi olan çekirdek sonucun elde edilmesine katkıda bulunan sosyal bir mekanizmadır[31].

## 2. ONARICI ADALET YAKLAŞIMLARI

Onarıcı adalet suçtan doğan zararların hem mağdur nezdinde hem de toplum nezdinde giderilmesiyle birlikte failin ıslahını ve böylece toplumsal yaşama yeniden kazandırılmasını amaçlayan adalet sistemidir. Bu amacı gerçekleştirebilmek için de çeşitli yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bunlar; mahkeme tarafından alınacak eski hale getirici (tazmin edici) ve onarıcı tedbirler, fail-mağdur uzlaşma programları, barıştırma girişimleri (genellikle guruplaın kendi içerisinde karşılıklı konuşma yapmalarına yönelik girişimler), toplumsal onarım kurulları ve jürileri, iyileştirici veya cezalandırıcı çevre şeklinde karşımıza çıkmaktadır[32].

### 2.1. Mahkeme Tarafından Alınan Onarıcı ve Tazmin Edici Tedbirler

Cezalandırıcı adalet sistemiyle paralellik arz eden bu yaklaşımda hakim, faile fiilden önceki hale getirmeye, aynen tazmin etmeye veya mağdurun/ların zararını giderici/onarıcı diğer tedbirlere hükmetmektedir. Bu tedbirler gerçekten de onarıcı adalet yaklaşımlarıyla yakın bir bağ içerisindedir ve medenileştirme tezi taraftarlarınca savunulmaktadır. Bu kapsamda üç esas tedbir kabul edilmektedir (İngiltere, Galler ve Yeni Zelanda gibi diğer common-law ülkeleri). İlk olarak mağdurun mali olarak zararının giderilmesini kuvvetlendiren iyileştirici tedbirler söz konusudur. Burada fail, fiilinin yol açtığı yaralama veya verdiği zarar (mala) karşılığında tazminata mahkum edilmektedir. Ancak bu tazminat ceza olabileceği gibi; verilecek cezaya ek olarak mağdurun istemi olmaksızın da tazminata hükmedilebilecektir. İkinci tedbir ise daha çok topluma karşı suçlarda karşımıza çıkan kamu hizmetidir. Ancak kamu hizmeti herkes tarafından bir onarıcı adalet yaklaşımı olarak kabul edilmemektedir. Kamu hizmeti sayesinde fail, hem topluma verdiği zararı gidermekte hem de yasalara uyan topluma, mümkünse, yeniden entegrasyonu sağlanmaktadır. Üçüncü yöntem ise İngiltere'de 1997 yılında İşçi Partisi'nin iktidara gelmesiyle gençlik ceza adaleti sisteminde yapılan reformlarla getirilmiştir. Reformla şu yöntemler geliştirilmiştir: Sorumluluk (suça sürüklenen çocuklar ve aileleri), onar-

31 **Dignan**, s.102-104.

32 **Dignan**, s.108.; **Daly** ise onarıcı adalet sisteminin yaklaşımlarını çevre (grup), konferanslar ve cezalandırıcı çevre şeklinde sınıflandırmaktadır. (**Daly**, s.12.); **Gavrielides** ise onarıcı adalet yöntemlerini fail-mağdur uzlaşması, aile-grup konferansı, toplumsal onarım kurulları ve iyileştirici veya cezalandırıcı çevre şeklinde sınıflandırmaktadır. (**Gavrielides**, s.29.)

ma (suça sürüklenen çocukların mağdurlardan özür dilemesi ve suç işleyerek bozdukları şeyi düzeltme[33]) ve yeniden entegrasyon (suça sürüklenen çocuklar işledikleri suçu geride bırakarak topluma olan borçlarını ödemek için yeniden kanunlara uygun yaşayan topluma kazandırılması)[34].

### 2.2. Fail-Mağdur Uzlaşma Programları

Fail-mağdur uzlaşma programı yukarıda da belirttiğimiz üzere 1974 yılına dayanan bir geçmişe sahiptir[35]. Ontario kentinde Hıristiyan Mennocu akımından etkilenmiş ve fail ile mağdurun şahsi olarak uzlaşması/barışmasını esas alır. En eski onarıcı adalet yaklaşımı olan fail-mağdur uzlaşma girişimi hala Amerika Birleşik Devletleri'nde en yaygın kullanılan yöntemdir. Bu yaklaşım suç nedeniyle diyalog kurmak isteyen fail-mağdur için bir fırsat olarak görülmektedir[36]. Uzlaştırma girişimi sadece suç işlenmesi sonucu değil; aynı zamanda diğer ihtilaflarda da başvurulabilen bir yöntemdir[37].

Uzlaştırma üçüncü bir kişi (uzlaşma eğitimi almış uzlaştırmacı) tarafından yaptırılmaktadır[38]. Uzlaştırmacının görevi taraflara bir karar almalarını dikte etmek olmayıp, taraflar arasındaki iletişime aracılık etmektir. Uzlaştırıcı tarafların görüşmelerine rehberlik ederken bir sonuç çıkmasını veya tarafları uzlaşmaya zorlayamaz[39]. Taraflar zararı kendi istedikleri şekilde (makul sınırlar çerçevesinde) çözebilirler[40]. Uzlaşma programı, fail ile mağdurun suçu, suçun sonuçlarını

---

33 Düzeltme bazen doğrudan mağdura karşı yapılmakta, bazen de topluma karşı yapılmaktadır. (**Daly**, s.27.)

34 **Dignan**, s.108-109.

35 1974 yılında Kanada'da Elmira kasabasında iki fail, 21 kişiye karşı mala zarar verme suçunu işlemiştir. Şartlı tahliye edilen bu iki hükümlüden sorumlu memur, hükümlülerin mağdurları ziyaret etmelerine ve verdikleri zararı gösteren bir rapor getirmelerine karar verir. Failler mağdurları ziyaret eder ve zararların giderilmesi konusunda anlaşmaya varırlar. Spontane olarak gelişen bu uygulama tarihteki ilk uzlaşma belgesidir. Daha sonra bu uygulama Kanada ve Amerika Birleşik Devletlerinde yaygınlaşır.(**Zernova**, s.8.)

36 Uzlaştırma girişimlerinin mağdur, fail, toplum ve mahkeme açısından bir takım yararlı sonuçları vardır. Mağdur açısından bakacak olduğumuz zaman mağdurun; fail ile yüzleşme, suç sonrası ne hissettiğini ve ihtiyaçlarını faile söyleme, tazminat alma, özür dilenmesi, suçu geride bırakma şansı, faile soru sorma, muhakeme sürecinde etkin rol alma gibi avantajları vardır. Fail, işlediği suçun sorumluluğunu üstlenme, işlediği suçun sonuçlarını görme, mağdurdan özür dileme veya mağdurun zararını giderebilme fırsatını yakalama, daha sonraki davranışlarını edindiği bu bilgiler çerçevesinde yönlendirme şansı kazanmaktadır. Mahkemeler ise suçun etkilerini daha iyi görebilme ve daha adil karar verebilme imkanına sahip olmaktadır. Toplum ise özrü ve tazmini kabul etme, mağdurun ve failin topluma kazandırılmasına katkıda bulunma şansına sahiptir. (**Daly**, s.28-29).

37 **Daly**, s.29.

38 **Zernova**, s.8,; Uzlaşma girişimini fail ve mağdurun uzlaşma eğitimi almış uzlaştırmacı rehberliğinde yüz yüze görüştürülmesi şeklinde ifade eden *Ptacek*, bu girişimi aynı zamanda mağdurun yetkilerinin arttığı, failin sorumluluğunun olduğu ve kayba uğrayan yararların tazmin edildiği bir süreç şeklinde tanımlamaktadır. (**Ptacek**, s.8.); benzer şekilde (**Gavrielides**, s.31.)

39 **Gavrielides**, s.31.

40 **Zernova**, s.9; **Akçay**, s.136.

ve ortaya çıkan sonucun giderilmesini tartışabilecekleri güvenli bir ortamı sağlamayı amaçlamaktadır[41]. Yani uzlaşma görüşmelerinde uzlaştırmacı bir otorite olmayıp; tarafların isteklerini dinleyip onlara yardımcı olan, onlara tavsiyelerde bulunmak suretiyle taleplerini gözden geçirmesini sağlayan kişidir[42].

Uzlaşma görüşmeleri soğuk hapishane veya mahkeme ortamından uzak, taraflara daha sıcak gelecek yerlerde yapılmalıdır[43]. Aksi takdirde adli ortamın (adliye binaları/karakollar/ceza infaz kurumları) soğukluğu taraflara ve tarafların taleplerine de yansıyacaktır.

Uzlaşmada tarafların bir araya gelmesi amaçlanmasına rağmen; uygulamada çoğu zaman taraflar uzlaşma formlarını doldurmakta ve yüz yüze gelmekten çekinmektedir. Bu noktada uzlaştırıcının rolü taraflar arasında gidip gelme ve bilgileri iletmekle sınırlıdır[44].

Uzlaşma aslında bozulan düzenin giderilmesinde hem failin hem de mağdurun yararı olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Mağdurun zararı giderilirken, failin yaşam tarzı değişmektedir. Aynı zamanda ceza muhakemesi sürecinin insanileşmesine de katkıda bulunulmaktadır[45].

Uzlaşma ceza muhakemesi süreciyle olan bağlantı şekline göre üç farklı şekilde karşımıza çıkabilir. İlk olarak muhakeme evresinden tamamen bağımsız bir şekilde gerçekleştirilebilir ve böylelikle herhangi bir ceza muhakemesi sürecine girişilmez. İkinci olarak ceza muhakemesi içerisinde bir kurum olarak karşımıza çıkar. Bu olasılıkta uzlaştırmacı gözetiminde yapılan görüşmeler olumlu sonuçlanırsa ceza muhakemesi süreci sonlandırılır. Son olarak da muhakeme süreci sona erdikten sonra cezanın infazı sürecinde uzlaşma yoluna gidilebilir[46]. Ancak bu durumda cezanın infazına son verilmesi halinde mahkumiyet hükmünün ne olacağı hususu tartışmalıdır.

### 2.3. Aile/Polis Konferans Sistemi

Konferans sistemi ailelere yapılan ve polis tarafından yapılan olmak üzere iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu iki tip arasında ortaya çıkış noktaları, mağdurun rolü ve uygulanan yöntem gibi hususlarda farklılıklar bulunmaktadır. Konferans sistemi fail-mağdur uzlaşmasından, konferansa birincil taraflardan daha geniş bir katılım olması nedeniyle ayrılmaktadır. Zira konferans sisteminde sadece fail-mağdur değil, aileleri, yakın arkadaşları ve hatta bazı zamanlarda polisler de katılmaktadır[47].

---

41 Uzlaştırıcı, tarafların birbirini anlamasını ve zararın maddi olarak karşılanmasını yönetmektedir. (**Daly**, s.27.)

42 **Gavrielides**, s.31.

43 **Gavrielides**, s.31.

44 **Dignan**, s.109-113.

45 **Zernova**, s.8.

46 **Gavrielides**, s.31-32.

47 **Gavrielides**, s.33.

Aile konferans sistemi[48] Yeni Zelanda orijinli olarak ortaya çıkmış ve daha çok cezalandırıcı sistem ile aile refah sisteminin uygulanması sonucu oradaki küçük gruplarda, özellikle Maori topluluğu[49] ve Pasifik Adaları'ndaki Polinezyalılarda uygulandığı fark edilmiştir. Toplumculuk tezinin bir yansıması olarak yerlilerde uygulanan bu sistem adaleti sağlayıcı daha hassas ve uygun bir yöntem olarak geliştirilmeye çalışılmıştır[50]. Polis önderliğinde barıştırma konferansları ise Avustralya orijinli olarak ortaya çıkmış ve ahlaki söylem tezinde belirttiğimiz bütüncül utanma teorisinin tüm yönlerini yansıtmaktadır. Aile konferansı sistemi polis konferans siteminden taraflar itibariyle de ayrılmaktadır. Aile konferans sisteminde değer sahibi belirlenirken dar yorum yapılmakta ve toplum yararı ihlal edilenler arasında kabul edilmemektedir. Böylece konferans sistemine mağdur ve fail dahil olmakta, mağdur veya failden sorumlu olan kimseler (aileler, topluluklar) konferans sisteminin dışında kalmaktadırlar. Polis konferans sisteminde suç mağduru olmayanlar da sisteme dahil edilebilmektedir. Mağdurun rolü bakımından da bu iki sistem arasında fark vardır. Aile konferans sisteminde mağdur konferansa katılmakta ve en iyi anlaşmanın nasıl yapılacağı noktasına katkıda bulunmak durumundadır. Burada amaç mağdurun ihtiyaçlarının görüşülmesi, mağduru daha iyi hissettirecek önlemlerin alınmasıdır[51]. Polis konferans siteminde ise katılımcıların bütünleştirici utanma sürecine katılmaları söylenmektedir. Ancak bu durum aile konferans sistemini savunanlar tarafından onarıcı olup olmadığı noktasında eleştirilmektedir[52].

Konferans sisteminin ortak noktası ise tarafsız ve bu hususta eğitim almış bir kişinin konferansı takip etmek için atanması, fakat bu kişinin devam eden görüşmelere asli müdahalelerde bulunmamasıdır. Yani konferans sisteminde atanan kişi bir nevi gözlemci gibidir[53].

Konferans sisteminde önce fail olayı ve olayın kimi ne şekilde etkilediğini anlatır, daha sonra da mağdur olayın oluşumu ve olayın kendisi üzerindeki etkilerini anlatır. Tarafların olayı anlatmalarından sonra taraflara karşılıklı tartışma, birbirlerine nefretlerini, kızgınlıklarını, üzüntülerini söyleme olanağı tanınır ve böylelikle taraflar doğrudan olayın karşı tarafıyla yüzleşir. Buradaki en önemli nokta ise faile, işlediği suçun bir insana (mağdura) nasıl etki ettiğini, mağdurun ailesinin veya kendi ailesinin, arkadaşlarının olaydan nasıl etkilendiğini görme

48 Aile konferans sisteminin köklerinin çok daha eskilere dayandığı belirtilmektedir. (**Zernova**, s.10.)

49 **Woolford/Ratner**, s.67; **Gavrielides**, s.33.

50 **Dignan**, s.115; Maori topluluğunun sistemi batı ceza adaleti sistemi ile hiçbir benzerlik göstermese de bu uygulama batı tarafından benimsenmiştir. Maoriler, suçun işlenmesi ile sadece mağdurun etkilenmediğini, suçtan doğan mağduriyetin aynı zamanda mağdurun ailesine ve hatta klanına da etki ettiğinden sorunun çözümüne bu gurupları da dahil etmişlerdir. (**Zernova**, s.10.)

51 **Daly**, s.28.

52 **Dignan**, s.115-117.

53 **Gavrielides**, s.33.

fırsatı verilmesidir. Daha sonra mağdurun zararının nasıl giderileceği, failin tekrar suç işlememesi için ona nasıl yardım edilmesi gerektiği tartışılır ve bu tartışmaların sonunda bir anlaşma imzalanır. Bu anlaşma daha sonra adli mercilere (genellikle polise) verilir[54].

Konferans sistemi sayesinde fail mağdura ve çevresine verdiği etkiyi doğrudan müşahede etmekte, eyleminin verdiği zararları gidermekte, özür dileyerek mağduru tarafından affedilmekte ve böylelikle failin bundan sonraki yaşamı şekillenmekte ve fail topluma kazandırılmaktadır[55].

### 2.4. Toplumsal Onarım Kurulları ve Jürileri

Halk jürileri ve toplumsal onarım kurulları, onarıcı adalet hareketinden daha eskiye dayanır ve onarıcı adalet değerleri ve ilkelerinin çağdaş örneklerinden oldukça uzaktır. Basit suçlarda genç faillerin cezalandırılması kapsamda 1920'lerin başlarında toplumun birlikteliğini, toplum olmanın gereklerine halkı uyandırmak, halkın ilgisini canlı tutmak amacıyla çeşitli yöntemler kullanılmıştır. Benzer şekilde İskoçya'da çocukların dinlenmesi sisteminde yerel halktan oluşan jüri, hukuka karşı çıkan çocuklarla nasıl mücadele edileceği noktasında cezalandırmaya alternatif olarak çocukların gözetimi ve korunması için gerekli tedbirlere karar vermekteydi. Bu sistem fikri ve felsefi alt yapısı ile hem medenileştirme tezinin genç suçluluk üzerindeki daha yapıcı olma vurgusunu hem de toplumculuk tezinin toplumu güçlendirme unsurunu sağlamaktadır. Bu sistemin ilk örneği olan Vermont Topluluğu uygulamasında mağdur diğer onarıcı adalet sistemlerine nazaran yeteri kadar sisteme dahil edilmemiştir. Fail de çoğu zaman müzakerelere katılmamakta ve failin kararların alınmasında küçük bir iştiraki söz konusudur[56]. Birçok olayda jüri kendisi toplanmakta ve alınan kararlar daha sonra faile iletilmektedir. Bu yönüyle sistem, fail-mağdur uzlaşma sistemi ile konferans sisteminden oldukça uzaklaşmakta ve fakat mahkemenin yaptırımlara karar verdiği sisteme yaklaşmaktadır. Diğer bir örnek olarak da İngiltere Hükümeti'nin gençlik adaleti sisteminde yer almaktadır. 1999 tarihli Gençlik Adaleti ve Delil Kanunu altında ilk defa suç işleyen gençler, yarı-zorunlu bir hüküm verme/kaldırma sistemine tabidir. Buna göre genç suçlular, düzgün yaşamı onaylanmış kişilerin yer aldığı listeden iki üye ve hariçten seçilen bir üyenin oluşturduğu kurula sevk edilirler. Burada kurulun rolü, mağdur ve failin hatta ailelerinin suçu, suçun etkilerini konuşabileceği ve bu konuşma sonucu bir anlaşmaya varabileceği uygun bir ortamı oluşturmaktan ibarettir[57].

---

54 **Gavrielides**, s.34.

55 **Gavrielides**, s.34.

56 Ancak bu noktada **Gavrielides**, failin de görüşmelere katıldığını, faille birlikte hakim-savcı, adliye personeli ve polisin de toplantılara katılabileceğini (zorunlu olmayıp, isterlerse görüşmelere katılabilirler), toplantıda herkesin görüşünü sırayla söylediğini belirtmektedir. (**Gavrielides**, s.35.)

57 **Dignan**, s.121-123.

Toplumsal onarım kurulları tarafından yapılan bu müzakereler özellikle kısa süreli hapis cezası alanlar veya denetime tabi tutulanlar için bir seçenektir. Müzakereler halka açık olarak yapılmaktadır. Kurul failin katılımının yanı sıra mağduru da müzakereye katılma konusunda cesaretlendirmektedir. Müzakere, katılımcıların kendisini tanıtmasıyla başlamakta, daha sonra suç ve suçun etkileri tartışılmakta, son olarak oluşan zararın nasıl giderileceği değerlendirilmekte ve bu konuda faille bir anlaşma yapılmaktadır. Anlaşmanın içeriği, özür dilenmesi, kamu hizmeti gördürülmesi veya tazmin edici tedbirlerden oluşabilmektedir[58]. Kurulun bu kapsamda yetkileri de sınırlıdır. Kurul, yargılamayı yenileyemeyeceği gibi verilen mahkumiyet kararını da geri alamaz. Ayrıca kurulun belirleyeceği yaptırımlar/tedbirler bakımından da sınırlar vardır. Bu kapsamda kamu hizmetinin süresi sınırlıdır, yapılan anlaşmalar 90 günden daha uzun süreli olamaz. Ayrıca aynen iade/suç öncesi hale getirme ve tazminata da sadece mahkeme hükmedebilir, kurulun böyle bir yetkisi bulunmaz. Kurul sadece yaptırıma ilişkin tavsiyelerde bulunabilir[59].

### 2.5. İyileştirici Çevreler

Bu sistem Kanada yerlilerine özgü olarak bilinen çeşitli girişimlerden en yaygın olanıdır[60]. Felsefi olarak, Christi'nin yaklaşımı ile benzerlikleri olan yaygın girişimlerden bir tanesidir. ve böylece anti devletçi yaklaşımlara göre düzenli muhakeme sürecine güveni, takdiri arttırmaktadır. Ancak çevresel bazlı bu sistem çoğu zaman psikolojik ve manevi boyutları olan hem bireysel hem de toplumsal bir seviye kazanmaktadır. İyileştirme tedbiri olarak suçtan etkilenenleri (fail-mağdur-toplum) toplumsal amaçlar doğrultusunda sağlamlaştırmak için dua edilir[61] ve toplumsal değerlerin sağlamlaştırılması için zorlanır; böylece toplumsal değerleri ihlal eden kişinin ait olduğu yer/topluma yeniden entegrasyonu sağlanmış olur[62].

İyileştirici çevre genellikle mağdur, failin ailesi ve arkadaşları ile toplumun ihlal edilen değerle yakından ilgisi olan (suçtan dolaylı zarar görenler) üyelerinden oluşmaktadır. Failin rehabilitasyonu ve yeniden topluma kazandırılması sağlanmaktadır[63]. İyileştirici çevre sistemi mağdura, yaşadığı bu kötü tecrübe nedeniyle duyduğu üzüntüyü/acıyı paylaştığını, bu üzüntüyü/acıyı dikkate aldığını hissettirmektedir. Aynı zamanda failin de topluma katkısı olan bir birey haline gelmesi noktasında yapılması gerekenler, izlenmesi gereken yol belirlenmektedir[64].

---

58 **Zernova**, s.20.

59 **Zernova**, s.21.

60 **Zernova**, s.16.

61 Dua edildikten sonra halkaya dahil olan kişiler, fail ile konuşarak niçin halkaya dahil olduklarını anlatarak failin rehabilitasyonuna yardımcı olurlar. (**Zernova**, s.16.)

62 **Dignan**, s.124; **Zernova**, s.16.

63 **Zernova**, s.16.

64 **Strickland**, s.51.

## 3. ONARICI ADALET İLKELERİ

Onarıcı adalet ilkelerinden ilki *mağdurun desteklenmesi ve iyileştirmenin önceliği* prensibidir. Ceza adaleti sisteminde de mağdurun desteklenmesi, oluşan zararın giderilmesi esas olsa da onarıcı adalet bunu öncelikli olarak kabul ediyor ve sistem bunun üzerine inşa ediliyor. Normal şartlarda suçun işlenmesi ile birlikte failin yakalanması, tutuklanması, yargılanması ve mahkum olması halinde cezanın infazı söz konusudur. Bu süreçte öne çıkanlar ise fail, kolluk görevlileri, savcılar, hakimler, mahkemeler ve infaz memurlarıdır. Ancak onarıcı adalet sisteminin önceliği ve öne çıkanı mağdur ve mağduriyetin giderilmesi/iyileştirilmesidir[65]. Suç mağduru olan birçok kişi failin cezalandırılmasından önce kendisine ait değerlerin tamirini istemektedir. Bu kapsamda suç mağduru çalınan eşyasının iadesini, verilen zararın tazminini ve ne olduğu noktasında bilgi verilmesini istemektedir. Failin cezalandırılması ise bundan sonra gelmektedir[66].

İkinci ilkemiz ise *failin işlediği fiilin sorumluluğunu üstlenmesi*dir[67]. Birçok zaman fail, verilen hapis cezasının infazı ile veya adli para cezasını ödemesi neticesinde sorumluluğunun kalmadığını, topluma olan borcunu ödediğini düşünür. Ancak burada sorumluluğun üstlenilmesi sadece verilen cezaya katlanma yükümlülüğü ile sınırlı değildir. Bu manada onarıcı adaletin başlangıç noktası failin, "evet, suçu ben işledim ve verdiğim zararların sorumluluğunu üstleniyorum" demesidir[68].

Diğer bir ilke ise *failin mağduru anlaması için diyalog kurulması*dır. Fail, birçok olayda mağdurun sigortadan parasını alabileceğini düşünür ve vermiş olduğu zararın mağdurdaki boyutunu, mağdurun ne derece üzüldüğünü düşünmez. Mağdurun kafasında ise "Niçin benim evim?", "Niçin ben?", "Acaba tekrar olur mu?" gibi sorular birikmektedir ve mağdur bunun cevabını kendisi veremez. Bu soruların cevabını verecek tek kişi vardır, o da faildir. Failin mağduru anlaması onarıcı adaletin gerçekleşmesi bakımından önemlidir[69].

*Verilen zararın düzeltilmesi* ilkesi, failin yapmış olduğu eylem nedeniyle her ne kadar aynen geri getirme olmasa da düzeltmeye yönelik bir teşebbüste bulunmasını ifade eder. Kırılan camın yerine takılması, duvarlarına yazı yazılan evin duvarının boyanması veya bir özür dilenmesi gibi adımlar atılması gerekmektedir. Eğer failin ekonomik durumu kötü olursa bu durumda devreye devlet girmelidir[70].

*Failin ilerde suç işlemekten kaçınmasını sağlama* ilkesi, failin sebep olduğu zararı gördüğü zaman tekrar suç işlemekten kaçınmasını ifade eder. Bu prensibe

---

65 **Akçay**, s.133.

66 **Daly**, s.26.

67 Doolin, K. (Ekim 2007). "But What Does It Mean? Seeking Definitional Clarity in Restorative Justice" **Journal of Criminal Law**: 71(5): 427-440'tan aktaran, **Akçay**, s.133.

68 **Daly**, s.26.

69 **Daly**, s.26

70 **Daly**, s.26-27.

göre fail, aynı durumla tekrar karşılaşmak istemez. Ancak bazı hallerde fail, tekrar suç işlemekten kaçınamaz. Bunlara sokakta yaşama, alkolik olma, uyuşturucu bağımlısı olma örnek verilebilir. Bu gibi durumlarda failin neden olduğu zararı görmesinden daha fazla yardıma ihtiyacı vardır[71].

*Toplumun hem mağdurun hem de failin yeniden topluma entegre edilmesine yardımı* ilkesi de suç sonucunda failin ve mağdurun rehabilitasyonuna katkıyı ifade eder[72]. Özellikle failin hürriyeti bağlayıcı cezaya mahkum olması ve cezasının infaz edilmesi sonucu tekrar topluma dönmesi, kurallara uygun yaşayan bir birey olması için topluma da görevler düşmektedir. Benzer şekilde suç mağdurları da suç sonucu psikolojik rahatsızlıklar geçirmekte, çekingen davranmakta ve hatta toplumdan uzaklaşmaktadır. Bu sebeple mağdur destekleme birimleri oluşturulmaktadır[73].

## 4. TÜRK CEZA HUKUKU SİSTEMİNDEKİ DÜZENLEMELER

İnsanların bir arada yaşama ihtiyaçları nedeniyle bir takım davranışların sınırlandırılması gerekmektedir. Bu kapsamda hangi fiillerin sınırlandırılacağı toplumdan topluma ve dönemden döneme farklılık arz etmektedir. Örneğin 1991 yılına kadar İngiltere'de homoseksüellik suç iken[74], bizim hukuk sistemimizde suç değildi. Yine Türkiye'de zina bir dönem suç olarak düzenlenmiş iken, birçok ülkede suç değildir. Mevcut kanun olan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda zina suç olarak düzenlenmemiştir.

Ceza hukuku bir yandan suç teşkil eden fiillerin işlenmesini önleme amacı gütmekte iken; bir yandan da suçun işlenmesi nedeniyle bozulan düzeni tekrar eski durumuna getirme veya bozulma sonucu oluşan zararların giderilmesi amacını taşımaktadır. Bu bağlamda suç teşkil eden fiili gerçekleştiren fail cezalandırılmaktadır. Failin cezalandırılması ise tek başına adaletin sağlanması açısından yeterli değildir[75]. Ceza adaletinde dengenin sağlanması[76] için mağdurun uğramış olduğu zararların da giderilmesi gerekir[77]. Ceza muhakemesinde şüpheli/sanık haklarının korunması paralelinde mağdur haklarının da korunması gerekmekte-

---

71 **Daly**, s.27.

72 Doolin, K. (Ekim 2007). "But What Does It Mean? Seeking Definitional Clarity in Restorative Justice" **Journal of Criminal Law**: 71(5): 427-440'tan aktaran, **Akçay**, s.133.

73 **Daly**, s.27.

74 Catherine Elliot/ Frances Quinn, **Criminal Law**, 7.th edition, LexisNexis, 2008, s.1.

75 Heffernan, sosyal adaletten bahsedebilmek için toplum yaşamına dair zararların ve menfaatlerin düzenli bir şekilde dağılması gerekir. William C. Heffernan, Social Justice/Criminal Justice, in. **From Social Justice to Criminal Justice**, Ed. William C. Heffernan/John Kleining, Oxford University Press, 2000,(s.47-84), s.49-50.

76 Mustafa Özbek, " Çağdaş Ceza Adaleti Sistemlerinde Alternatif Çözüm Arayışları ve Arabuluculuk ve Arabuluculuk Uygulaması", in. **Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaşma**, Yay. Haz. Feridun Yenisey, Arıkan, İstanbul-2005, s.118.

77 Mağdur, " *suçun konusunun ait olduğu kişidir*" şeklinde tanımlanmaktadır. (İzzet Özgenç, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 6.bs, Seçkin, Ankara-2011, s.204.)

dir[78]. Ancak ceza hukuku öteden beri fail odaklı olarak geliştiğinden failin hakları koruma altına alınmaya çalışılmıştır[79]. Bunun nedeni de suç işlenmesinin yetkili mercilere haber verilmesiyle birlikte artık soruşturma ve kovuşturmanın yetkili merciler tarafından yürütülmesi, ceza adaletinin devlet tarafından sağlanıyor olmasıdır. Bu sistemin sonucu olarak mağdur ikinci planda kalmaktadır[80].

Ceza hukukunun fail eksenli gelişmesi nedeniyle ikincil planda kalan mağdurun haklarının korunması gerektiği, mağdurlar üzerinde araştırma yapılmasıyla ortaya çıkmış, bu alanda araştırma yapılması ihtiyacı da ancak 70'li yıllardan sonra olmuştur[81]. Böylece ceza hukukunda mağdur haklarının önemi ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu md. 233-243. arasında mağdur ve katılana sağlanan haklar, sanık veya şüpheli ile paralel biçimde düzenlenerek şüpheli/sanık ile mağdur arasındaki denge sağlanmaya çalışılmıştır[82]. Mağdur ve katılana ilişkin olarak düzenlenen bu haklar, mağdurun suçtan dolayı uğramış olduğu zararları gidermeye yönelik her hangi bir içeriğe sahip değildir. Yani bu kısımda yer alan düzenlemeler mağdurun suçtan dolayı uğramış olduğu zararları gidermeye yönelik düzenlemeler değildir[83]. Ceza hukuku sistemimizde mağdurun uğramış olduğu zararların tazminine yönelik doğrudan hüküm bulunmamaktadır. Ancak gerek 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda gerekse 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda mağdurun zararını gidermeye yönelik dolaylı hükümler yer almaktadır[84].

Mağduriyetin giderilmesi için öncelikle ortada ceza hukuku anlamında suç teşkil eden bir fiilin varlığı gerekir[85]. Bu kapsamda mağduriyete yol açan fiilin

---

78 Füsun Sokullu-Akıncı, **Viktimoloji(Mağdurbilim)**, 2.bs., Beta, İstanbul-2008, s.2.

79 Veli Kafes, **Ceza Hukukunda Mağdurun Zararının Giderilmesi**, AUHFD, 60(1), 2011; s.85.

80 **Sokullu-Akıncı**, s.2.

81 **Sokullu-Akıncı**, s.3; Karakaş-Doğan, " *Uzun yıllar ceza adalet sisteminin unutulmuş tarafını temsil eden suç mağduru, günümüzde ilgi odağı haline gelmiştir. Ceza hukuku giderek mağdur eksenli bir anlayışa yönelmektedir. Mağdur endeksli adalet anlayışında her vatandaşın suç sayılan davranıştan veya devletin sorumluluğu altındaki bir hususta gösterdiği ihmalden dolayı zararının giderilmesini talep etme hakkı olduğu kabul edilmektedir.*", (Fatma Karakaş-Doğan, **Suçtan Doğan Mağduriyetin Devlet Tarafından Giderilmesi ve Suç Mağdurlarına Yardım Hakkında Kanun Tasarısı**, in. **TBB Dergisi**, 95(2011), s.197-234, s.199.)

82 Öztürk ve Diğerleri, "…Yeni CMK suçtan zarar görene (mağdura) önemli haklar tanımıştır. Bu suretle, daha düne kadar topla olan ceza muhakememiz nihayet iki ayağı üzerine basmaya başlamıştır." (Bahri Öztürk/Durmuş Tezcan/ Mustafa Ruhan Erdem/ Özge Sırma/ Yasemin F. Saygılar/ Esra Alan, **Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku Ders Kitabı**, Seçkin, Ankara-2009, s.224.)

83 Özbek; " *… her ne kadar mağduriyetin giderilmesinde medeni hukuk tazminatı ön planda bulunsa da, burada mağduriyetin giderilmesi terimi ile ifade edilmek istenen husus, ceza hukuku anlamında suç olarak kabul edilen fiilin, fiilden zarar görene ilişkin olarak meydana getirdiği mağduriyetin ceza hukuku içinde veya ceza hukuku dışında bir usulle, fakat özellikle fail tarafından ortadan kaldırılmasıdır.*", (Veli Özer Özbek, **Ceza Hukukunda Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi**, Seçkin, Ankara-1999, s.22.)

84 **Sokullu-Akıncı**, s.331.

85 **Özbek**, s.22.

suç olup olmadığının değerlendirilmesi gerekir ki, bu değerlendirmeyi yargı makamı olan mahkemeler yapacaktır. Suç teşkil eden fiilin varlığı üzerine oluşan mağduriyetin giderilmesi gündeme gelecektir. Bu giderim, aynen iade, tazmin (maddi veya manevi) şeklinde olabilir[86]. Aşağıda kısaca mevcut ceza kanunları bakımından mağduriyetin giderilmesine ilişkin düzenlemelerin değerlendirmesi yapılacaktır.

### 4.1. 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunda Yer Alan Düzenlemeler

#### 4.1.1. Hapis Cezasının Ertelenmesi

Hapis cezasının ertelenmesi 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu md. 51'de düzenlenmiştir. Maddeye göre;

*İşlediği suçtan dolayı iki yıl veya daha az süreyle hapis cezasına mahkûm edilen kişinin cezası ertelenebilir. Bu sürenin üst sınırı, fiili işlediği sırada onsekiz yaşını doldurmamış veya altmışbeş yaşını bitirmiş olan kişiler bakımından üç yıldır./Ancak, erteleme kararının verilebilmesi için kişinin;/a) Daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı üç aydan fazla hapis cezasına mahkûm edilmemiş olması,/b) Suçu işledikten sonra yargılama sürecinde gösterdiği pişmanlık dolayısıyla tekrar suç işlemeyeceği konusunda mahkemede bir kanaatin oluşması,/Gerekir./Cezanın ertelenmesi, mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi koşuluna bağlı tutulabilir. Bu durumda, koşul gerçekleşinceye kadar cezanın infaz kurumunda çektirilmesine devam edilir. Koşulun yerine getirilmesi halinde, hakim kararıyla hükümlü infaz kurumundan derhal salıverilir.*

Fail işlemiş olduğu suç nedeniyle cezaya mahkum edilmesi ve bu cezasının infaz edilmesi suretiyle uyarılmaktadır. Cezasının infazı ile de bu kişinin tekrar topluma yararlı bir birey haline getirilmesi amaçlanmaktadır. İşte, her failin işlediği suç nedeniyle hakkında hükmedilen cezanın infazı bu amacı gerçekleştirmeyebilir. Bu nedenledir ki bazı suçlar bakımından alternatif infaz yöntemleri veya kurumlar gündeme gelmektedir. Cezalandırmanın özel önleme fonksiyonuna hizmet etmesi için bazı cezalar bakımından erteleme kurumuna başvurulmaktadır ki; böylece failin işlemiş olduğu basit suçun cezasının bir ceza infaz kurumunda özgürlüğünden yoksun olarak çektirilmesinin olumsuz etkileri ortadan kaldırılmak istenmektedir[87].

Hapis cezasının ertelenmesinin koşulları kanunda açıkça sayılmıştır. Bunlar;

- Öncelikle işlenen suç nedeniyle mahkum olunan cezanın 2 yıl veya daha az hapis cezası olması gerekir. Burada Kanun koyucu 18 yaşından küçükler ve

[86] Özbek; Mağduriyetin giderilmesi kavramı içerisine mağdura verilen hediyelerin, barışma konuşması gibi manevi edimlerin, mağdur nezdinde veya kamu yararına çalışılmasının da girdiğini belirtmektedir. (**Özbek**, s.22.)

[87] **Özgenç**, s.630.

65 yaşından büyükler için hapis cezasının üst sınırını 3 yıl olarak düzenlemeyi tercih etmiştir.

- Failin daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı üç aydan fazla hapis cezasına mahkûm edilmemiş olması gerekir. Önceki mahkumiyetin taksirli olması halinde ceza miktarının bir önemi olmayacaktır. Örneğin taksirle öldürme suçu nedeniyle 1 yıl hapis cezasına mahkum edilmiş olan failin işlediği suç nedeniyle hakkında hapis cezasının ertelenmesi kararı verilirken taksirle öldürme suçu nedeniyle mahkum olunan ceza dikkate alınmayacaktır.
- Failin suçu işledikten sonra yargılama sürecinde gösterdiği pişmanlık dolayısıyla tekrar suç işlemeyeceği konusunda mahkemede bir kanaatin oluşması halinde hakkında hapis cezasının ertelenmesi kararı verilebilecektir.

Hapis cezasının ertelenmesi kararının verilebilmesi için yukarıda sayılan şartların varlığı yeterlidir. Ancak TCK md.51/2'de hapis cezasının ertelenmesi kararının ek koşullara bağlanabileceği belirtilmiştir. Bu koşullardan birisi de mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesidir. Bu koşul, suç nedeniyle mağdurun uğramış olduğu zararın giderilmesini amaçlamaktadır. Ancak bu doğrudan doğruya uygulanan bir koşul değildir. Zira hapis cezasının ertelenmesi kararının koşullarından olmayıp, ek bir olasılık şeklinde düzenlenmiştir. Yani burada hakimin bu koşula karar verip vermeme de takdir yetkisi vardır.

#### 4.1.2. Hapis Cezasının Seçenek Yaptırımlara Çevrilmesi

Kısa süreli hapis cezalarının ceza infaz kurumunda çektirilmesinden ziyade seçenek yaptırımlara çevrilerek failin hapishane ortamıyla tanışmasının vereceği olumsuz etkilerden korunması tercih edilmektedir. Bu kapsamda 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu md. 50'de kısa süreli hapis cezalarının seçenek yaptırımlara çevrilebileceği ve bu yaptırımların neler olduğu düzenlenmiştir. Seçenek yaptırımlardan onarıcı adaleti sağlamaya yönelik olarak;

*Kısa süreli hapis cezası, suçlunun kişiliğine, sosyal ve ekonomik durumuna, yargılama sürecinde duyduğu pişmanlığa ve suçun işlenmesindeki özelliklere göre; (...) /b) Mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle, tamamen giderilmesine,(...)* hükmüne yer verilmiştir.

Hapis cezasının seçenek yaptırımlara çevrilebilmesi için aranan koşullar; failin daha önce hapis cezasına mahkûm edilmemiş olması ve mahkûm olunan hapis cezasının otuz gün veya daha az süreli hapis cezası olmasıdır. Bunun yanı sıra fiili işlediği tarihte 18 yaşını doldurmamış veya 65 yaşını bitirmiş bulunan faillerin mahkûm edildiği bir yıl veya daha az süreli hapis cezası da seçenek yaptırımlardan birine çevrilir.

Hapis cezasının çevrilebileceği seçenek yaptırımlardan birisi mağdurun uğramış olduğu zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle giderilmesidir. Böylece yukarıda sayılan koşulların varlığı halinde kısa süreli hapis cezası bu seçenek yaptırıma çevrilebilir. Bu düzenleme de mağdurun zararının giderilmesini doğrudan sağlayan bir düzenleme değildir. Zira 50. maddede birden fazla seçenek yaptırım olup hakim diğer seçenek yaptırımlardan birisine de hükmedebilir.

### 4.2. 5271 Sayılı Ceza Muhakemesinde Yer Alan Düzenlemeler

#### 4.2.1. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi

Cumhuriyet savcısı, soruşturma evresinde yeterli delil toplamasına rağmen iddianame düzenlemekte yarar görmemesi halinde kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verebilir[88]. Hakkında yeterli şüphe olan failin işlemiş olduğu basit bir suç nedeniyle uzun yargılama sürecine maruz kalması ve sonucunda da cezaya mahkum edilmesi halinin getireceği yararın failin cezalandırılmaması yoluna gidilerek ona topluma dönmesi için yeniden bir şans verilmesi ile elde edilecek faydadan daha az olması söz konusu kurumu zaruri kılmaktadır. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi[89] Ceza Muhakemesi Kanunu md. 171'de düzenlenmiştir. Erteleme kararının verilebilmesi için aranan koşullar md.171/2 ve 3'te düzenlenmiştir. 171/2'de düzenlenen koşulların konumuzla doğrudan ilgisi olmadığından 171/3'te sayılan koşulara değineceğiz. Buna göre;

*Kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilebilmesi için, uzlaşmaya ilişkin hükümler saklı kalmak üzere;(…)*

*-Suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi,*

*Koşullarının birlikte gerçekleşmesi gerekir.*

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilebilmesi için mağdurun uğramış olduğu zararın giderimi gerekir. Ancak eğer şüpheli, suçsuz olduğuna inanırsa suç nedeniyle oluşan zararı gidermeyebilir. Bu şüphelinin kararına bı-

---

88 Nur Centel/Hamide Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 8.bs, Beta, İstanbul-2011, s.462, Yener Ünver/Hakan Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 5. Bs. Adalet, Ankara 2012, s.560.

89 Centel/Zafer, " *Belirtelim ki, bu kurumla öncelikle iddianamenin düzenlenmesi ertelenmektedir. Çünkü 5237 sayılı Ceza Muhakemesi Yasası'na göre, kamu davası Cumhuriyet savcısı tarafından düzenlenen iddianame ile değil, iddianamenin mahkeme tarafından kabul edilmesi ile açılmaktadır (CMK md.175/1)*.", (**Centel/Zafer**, s.462.) Yazarlar burada kamu davasının açılmasının ertelenmediğini sadece iddianamenin düzenlenmesinin ertelendiğini ifade etmektedirler. Kanaatimizce bu kurum ile birlikte failin fiilinin kovuşturması ertelenmek istendiğinden yani mahkeme önüne davanın getirilmek istenmediğinden iddianamenin düzenlenmesi ertelenmemektedir. Zira kamu davasının açılmasının ertelenmesi, Cumhuriyet savcısının iddianame düzenlemesine engel değildir. Burada sadece iddianamenin mahkemeye sunulması ertelenmektedir. İddianamenin mahkemeye sunulması da kamu davasının açılması için gerekli şartlardan birisi olduğu için kamu davasının açılması ertelenmektedir.

rakılmıştır[90]. Şüpheli beraat etmek istiyorsa hakkında kamu davası açılması için koşulları yerine getirmeyebilir.

Mağdurun uğramış olduğu zararın giderilmesine ilişkin olarak koşulun şüphelinin kabulüne terk edilmiş olması söz konusu amacı gerçekleştirmede yetersiz kalacaktır. Şüpheli, kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararının verileceğini bildiği halde suçu işlemiş olsa bile, Cumhuriyet savcısı tarafından hakkında yeterli delil toplanmadığı düşüncesine de kapılabilir ve bunun sonucu olarak koşullara uymayabilir. Görüldüğü gibi kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararının koşullarından birisinin mağdurun uğramış olduğu zararın giderimi olmasına rağmen bu kurum, suç nedeniyle oluşan zararın giderilmesini doğrudan sağlayan bir kurum değildir.

### 4.2.2. Hükmün Açıklanmasının Ertelenmesi

Ceza Muhakemesi Kanununa göre suç işleyen ve mahkum edilen bazı kişilere verilen mahkumiyet hükmü derhal açıklanmamakta ve böylece belli bir ağırlığa ulaşmayan cezalarda sanığa bir şans verilmektedir. Özellikle ilk defa suç işleyen sanık hükümlü statüsüne sokulmadan hakkında verilen mahkumiyet kararının açıklanması ertelenebilmektedir[91].

Failin işlemiş olduğu suçtan dolayı iki yıl[92] veya daha az süreli hapis cezasına ya da adli para cezasına mahkum olması halinde hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilebilir. Burada kanun koyucu hapis cezası bakımından bir sınırlama getirmişken adli para cezası bakımından herhangi bir sınırlama getirmemiştir. Ayrıca hapis cezasının üst sınırı aşılmamak suretiyle hapis cezasıyla birlikte adli para cezasına mahkumiyet halinde de hükmün açıklanması geri bırakılabilir[93].

Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilmesi için;

- Sanığın daha önce kasıtlı bir suçtan mahkûm olmamış bulunması[94],
- Mahkemece, sanığın kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları göz önünde bulundurularak yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaate varılması,
- Suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi gerekir. Zarar derhal giderilebileceği gibi taksitler halinde de giderilebilir.

---

90 **Centel/Zafer**, s.463.

91 Cumhur Şahin, Neslihan Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku II**, 3. Bs., Seçkin, Ankara-2014, s.183.

92 Kanun metninde yer alan bu süre daha önce bir yıl iken 23/1/2008 tarihli ve 5728 sayılı Kanunun 562'nci maddesiyle "iki yıl" olarak değiştirilmiştir.

93 **Şahin/Göktürk**, s.185.

94 İfade etmek gerekir ki bu koşul onarıcı adalet anlayışıyla bağdaşmamaktadır. Gerçekten de daha önceden kasıtlı bir suçtan mahkum olmuş kişinin bu mahkumiyetinin üzerinden uzun bir zaman geçmiş olsa bile hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının verilmesine engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla suçtan doğan mağduriyetin giderilmesine hizmet etmeyecektir.

Mahkemenin burada somut olarak zarar oluşup oluşmadığını, oluştu ise bu zararın fail tarafından tazmin edilip edilmediğini araştırması gerekip, beyanlar üzerinden hareket etmemesi gerekir[95].

### 4.2.3. Uzlaşma

Uzlaşma, Amerika Birleşik Devletleri'nde "Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri" kurumlarından birisi olarak kullanılmaktadır. Alternatif uyuşmazlık çözümleri taraflara yargılama safhasına gitmeden sorunu çözme olanağı tanımaktadır. Bu sayede taraflar yargılama sürecini beklemeden hukuki sorunu çözerek hem zararlarını tazmin edebilmekte hem de vakit kazanmaktadırlar[96].

Yargının iş yükünü azaltma araçlarından[97] birisi olarak mevzuatımıza dahil edilen uzlaşma kurumu esas itibariyle soruşturma aşamasında uygulanır ve uyuşmazlığı muhakeme dışı yollardan çözmeyi amaçlamaktadır. Uzlaşma ayrıca onarıcı adalet anlayışının da bir sonucudur. Bu husus gerekçede "*XXI. Yüzyıl adalet sistemi, ceza adaleti yerine getirilirken, mağdurun tatmin edilmesini de ön plana çıkarmış bulunmaktadır: Suça karşı sadece ceza yaptırımı yeterli değildir; zararın giderilmesi ve onarım en başta gelen amaç sayılmalıdır"* şeklinde açıklanmıştır.

Özellikle hukuk sistemimizde sanığın cezalandırılması süreci oldukça uzadığından faile verilen ceza mağduru tatmin etmemektedir. Ayrıca salt failin cezalandırılması da suç nedeniyle ortaya çıkan hasarın giderilmesine katkı sağlamamaktadır. Bu sebeple hem suçtan kaynaklı hasarın derhal giderilmesi, hem de mağdurun uyuşmazlığın çözümünde aktif rol oynaması nedeniyle uzlaşma sonucu mağduru daha çok tatmin etmektedir[98]. Benzer şekilde failin mahkumiyetini önlediğinden failin tekrar topluma kazandırılmasında da etkin bir rol oynamaktadır.

Uzlaşma 5237 sayılı TCK md. 73/8 ve 5271 sayılı CMK md. 253 vd. düzenlenmiştir. Ancak TCK md. 73/8'de yer alan düzenleme 5560 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmış, yine anılan kanun ile CMK'da yer alan düzenlemelerde de kısmi değişiklikler yapılmıştır. Uzlaşma hem TCK'da hem de CMK'da düzenlendiğinden hukuki niteliği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Uzlaşmanın hukuki mahiyetine ilişkin olarak da çeşitli görüşler vardır. Bir görüşe göre; fail ile mağdur uzlaşarak muhakemeye engel olmaktadır. Bu yönüyle bir muhakeme kurumudur. Ancak uzlaşma failin cezalandırılmasını da ortadan kaldırıyor. Bu yönüyle de maddi ceza hukuku kurumudur. Sonuç olarak uzlaşma hem maddi

95 **Centel/Zafer**, s.716.

96 Muhsin Macuncu, "Amerikan Hukuk Sisteminde Anlaşmazlıkların Alternatif Çözümleri" **UZLAŞMA**, Haz. Prof. Dr. Feridun Yenisey, İstanbul, Arıkan, Yayınevi, 2005, s.61

97 **Şahin/Göktürk**, s.199.

98 Faruk Turhan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Asil, Ankara-2006, s.135; **Şahin/Göktürk**, s.200.

ceza hukuku hem de muhakeme hukuku kurumudur; fakat muhakeme yönü ağır basmaktadır[99].

İkinci bir görüşe göre uzlaşma, bir ceza hukuku uyuşmazlığının yargı makamları tarafından ve yargılama kuralları çerçevesinde çözülmesi amaçladığından her ne kadar soruşturma ve kovuşturma işlemi olarak kabul edilmese de bir muhakeme hukuku işlemidir[100]. Üçüncü bir görüşe göre uzlaşma bir muhakeme engelidir[101].

Diğer bir görüşe göre ise uzlaşma devletin ceza verme hakkını ortadan kaldıran bir sebep olması nedeniyle maddi ceza hukuku açısından davayı düşüren sebeplerden sayılmalı ve şikayetten vazgeçmenin doğurduğu sonuçları ortaya çıkardığı kabul edilmelidir[102]. Son olarak uzlaşma, sanık ile mağdurun veya suçtan zarar görenin belirli hususlar üzerinde anlaşması durumunda muhakemeye son verilmesini sağlayan bir ceza muhakemesi kurumudur görüşü ileri sürülmüştür[103].

**a. Uzlaşmanın Koşulları**

*i. Uzlaşma kapsamında olan bir suç olmalıdır*. Uzlaşma kapsamında olan suçları üç kategoride toplamak mümkündür;

Soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı olan suçlar. İşlenen bir suçun soruşturulması ve kovuşturulması şikayete tabi ise bu suç bakımından uzlaşma yoluna gitmek mümkündür.

Şikayete tabi olup olmadığına bakılmaksızın CMK md. 253/1b de sayılan suçlar bakımından da uzlaşma yoluna gitmek mümkündür. Bu suçlar;

- Kasten yaralama (üçüncü fıkra hariç md. 86, md. 88),
- Taksirle yaralama (md. 89),
- Konut dokunulmazlığının ihlali (md. 116),
- Çocuğun kaçırılması ve alıkonulması (md. 234),
- Ticari sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı netliğindeki bilgi ve belgelerin açıklanması (dördüncü fıkra hariç md. 239) suçları da uzlaşma kapsamındadır.

5560 Sayılı Kanundan önce bu suçlar bakımından uzlaşma söz konusu değilken, anılan kanun ile birlikte uzlaşma kapsamına alınmıştır.

---

99 **Centel/Zafer**, s.716.

100 Seydi Kaymaz, Hasan Tahsin Gökcan, **Uzlaşma ve Önödeme, Türk Ceza Kanunu ve Özel Kanunlardaki Uzlaşmaya ve Önödemeye Bağlı Suçlar**, 2. bs, Seçkin, Ankara-2007, s.50.

101 **Ünver/Hakeri**, s.119.

102 Kunter, Nurullah/ Yenisey, Feridun/Nuhoğlu, Ayşe, **Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, 16. bs, İstanbul, Beta, 2008, s.1213.

103 **Şahin/Göktürk**, s.199.

Özel kanunlarda yer alan suçlar bakımından soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı olanlar hariç olmak üzere uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için ilgili kanunda açık hüküm bulunması gerekmektedir.[104]

Uzlaşmanın uygulanamayacağı bazı durumlar da kanunda düzenlenmiştir. Buna göre; etkin pişmanlık hükümlerine yer verilen suçlar ile cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda uzlaştırma yoluna gidilemez.(CMK md. 253/3) Özellikle cinsel saldırı suçu (basit hali) reşit olmayanla cinsel ilişki, cinsel taciz suçlarının uzlaşma kapsamında olması hukuka uygun değildi ve söz konusu düzenleme yerinde olmuştur[105].

Son olarak 26.06.2009 tarih ve 5918 sayılı Türk Ceza Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile CMK md. 253/3'e bir cümle eklenmiştir. İlgili maddeye göre "**Uzlaştırma kapsamına giren bir suçun, bu kapsama girmeyen başka bir suç ile birlikte işlenmiş olması halinde uzlaşma hükümleri uygulanmaz**."[106].

ii. *Suçtan zarar gören veya mağdur gerçek kişi ya da özel hukuk tüzel kişisi olmalıdır.* Uzlaşma yoluna gidilebilmesi için suçun mağduru veya suçtan zarar görenin;

- Gerçek kişi olması,
- Özel hukuk tüzel kişisi olması,

gerekmektedir. Yine kamu tüzel kişilerine karşı işlenen suçlarda uzlaşma yolu kapalı tutulmuştur. 5560 Sayılı Kanundan önceki durum muhafaza edilmiştir.

iii. *Uzlaşma teklifi kabul edilmelidir*. Uzlaşma teklifinin kabul edilmesi gerekmektedir. Burada gerek şüpheli/sanık gerekse de suçun mağduru, suçtan zarar görenin kendilerine yapılan uzlaşma teklifini özgür iradeleriyle kabul etmeleri gerekmektedir. Yukarıda da değindiğim gibi şüpheliye şüpheli olması sebebiyle

---

104 Bu hususta Kunter/Yenisey/Nuhoğlu; **"Kanundaki düzenleme açık değildir. İki türlü anlaşılabilir. i) Türk Ceza Kanunu dışındaki kanunlardaki şikayete bağlı suçlar bakımından uzlaşma yolu tamamen kapatılmıştır. Uzlaşma yolunun açılması için kanunda açık hüküm bulunmalıdır. ii) diğer kanunlardaki şikayete bağlı suçlar kuralın istisnası olarak gösterildiği için uzlaşmaya tabidir, fakat şikayete bağlı olmayan suçlarda kanunda uzlaşma yolunu kabul eden bir hüküm bulunmalıdır**." (**Kunter/Yenisey/Nuhoğlu**, s.1216.) Yazarların burada yapmış olduğu ayrımı kabul etmek mümkün değildir. Zira kanun hükmü açık olarak diğer kanunlarda yer alan ve şikayete tabi olmayan suçlar bakımından uzlaşma yoluna gidilebilmesi için ilgili kanunda açık hüküm aramaktadır. Bu düzenlemenin sonucu, özel kanunlarda yer alan takibi şikayete bağlı suçların her hangi bir hüküm olmaksızın uzlaşma kapsamında olduğudur. Eğer özel kanunda düzenlenen suçun takibi şikayete bağlı değilse, yani resen soruşturulan ve kovuşturulan bir suç ise bu durumda ilgili kanunda açıkça uzlaşma hükümlerinin uygulanabileceğine ilişkin bir hüküm olması gerekir.

105 Özbek, Veli Özer/Kambur M. Nihat/Bacaksız Pınar/Doğan Koray, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 2. bs., Ankara, Seçkin, 2008, s.519 vd.

106 Anılan kanunun gerekçesinde "**uygulamada çıkan tereddütleri gidermek amacıyla uzlaştırma kapsamına giren bir suçun uzlaşma kapsamına girmeyen bir suçu işlemek ya da bir suçla işlenmesi halinde uzlaşma yoluna gidilemez."** denmektedir.

uzlaşma yolu zorlatılmamalı onun özgür iradesine bırakılmalıdır. Özgür iradeden bahsedebilmek taraflara uzlaşma kurumunun anlatılması ile mümkündür. Uzlaşma kurumunun taraflara sağladığı haklar ve sonuçları anlatılarak tarafların özgür iradesinin ortaya çıkması sağlanmalıdır.

iv. *Uzlaşılan edimin yerine getirilmesi gerekir*. Her ne kadar kanunda açık olarak uzlaşmanın şartı olarak suç nedeniyle oluşan zararın giderilmesi yer almasa da, CMK md. 253/19'da edimin yerine getirilmemesinin sonuçları düzenlenmiştir. Anılan fıkraya göre, soruşturma aşamasında edimin def'aten ifası halinde kovuşturmaya yer olmadığı kararı, eğer edimin ifası sürekli ise veya takside bağlanmış ise kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilecektir. Uzlaşma hükümlerine uyulmaması halinde ise kamu davası açılacaktır. Kovuşturma aşamasında ise edimin def'aten ifası halinde kamu davasının düşmesi kararı, edim sürekli veya takside bağlanmış ise hükmün açıklanmasının ertelenmesi kararı verilecektir. Uzlaşma hükümlerine uyulmazsa hüküm açıklanacaktır. Buradan çıkaracağımız sonuç tarafların üzerinde uzlaştıkları edimin ifası gerçekleşmezse uzlaşma da gerçekleşmeyecektir.

v. *Uzlaşmanın cumhuriyet savcısı veya hakim tarafından saptanması gerekir*. Tarafların uzlaştıklarının Cumhuriyet savcısı veya hakim tarafından tespit edilmesi gerekmektedir. Soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısı kovuşturma aşamasında ise hakim tespiti yapacaktır. Uzlaştırmacı tarafların üzerinde uzlaştıkları edimi de gösteren bir uzlaşma raporu düzenleyecek ve Cumhuriyet savcısına verecektir. Cumhuriyet savcısı da uzlaşan tarafların özgür iradeleriyle uzlaştıklarını ve uzlaşılan edimin hukuka uygun olduğunu tespit edecektir. Eğer savcı hukuka aykırılık bulursa veya tarafların iradelerinde sakatlık varsa uzlaşma gerçekleşmeyecektir. Taraflar uzlaştıklarını gösterir belge ile de cumhuriyet savcısına başvurabilirler. Cumhuriyet savcısı burada yine uzlaştırma raporuna yapmış olduğu denetimi tarafların getirdikleri ve uzlaştıklarını gösterir belgeye de yapacaktır.

Uzlaşma sadece sanık lehine getirilmiş olan ve sanığı yargılanmaktan kurtaran bir kurum olmayıp, aynı zamanda mağdurun haklarını korumayı, mağdurun uğramış olduğu zararları gidermeyi amaçlayan bir kurumdur[107]. Bu yönüyle suçtan doğan mağduriyetin giderilmesine hizmet eden bir kurumdur[108]. Ancak

---

107 **Ünver/Hakeri**, s.798.

108 "*… Uzlaşma"nın biçimi itibariyle bir ceza yargılaması müessesesi olduğu açık ise de, sonuçları itibariyle maddi ceza hukukunu da ilgilendirdiği tartışmasızdır./Yasa koyucu uzlaşmanın düzenlendiği CYY'nin 253. maddesinin gerekçesinde müesseseyle hangi amacı güttüğünü açıklamaktadır. Anılan gerekçede; n...XXI. Yüzyıl adalet sistemi, ceza adaleti yerine getirilirken, mağdurun tatmin edilmesini de ön plana çıkarmış bulunmaktadır: Suça karşı sadece ceza yaptırımı yeterli değildir; zararın giderilmesi ve onarım en başta gelen amaç sayılmalıdır... uzlaşmanın hedefi suçun işlenmesinden sonra fail ve mağdur arasında meydana gelen çekişmeyi, hakim veya Cumhuriyet Savcısının ya da onların atayacakları bir uzlaştırmacının girişimleriyle çözmek hem adaleti sağlamak ve hem de mağduru tatmin etmektir. Böylece zarar giderilince fail ile mağdur arasında barış*

uzlaşma tüm suçlar bakımından uygulanamadığından mağdurun uğradığı zararı tazmin noktasında sınırlı bir etkiye sahiptir. Yani bu kurumun kapsamında olan suçlar, takibi şikayete bağlı suçlar, kasten yaralama, taksirle yaralama, konut dokunulmazlığının ihlali, çocuğun kaçırılması ve alıkonulması, ticari sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin açıklanması suçları söz konusu olduğu zaman tarafların uzlaşması halinde ortaya çıkan mağduriyetin giderilmesi mümkün olacaktır. Görüldüğü gibi uzlaşma kurumu da suçtan doğan mağduriyetin giderilmesi noktasında hem doğrudan bir düzenleme olmadığından[109] hem de genel olarak tüm suçlarda uygulanmadığından eksik kalmaktadır.

## SONUÇ

21. yy adalet anlayışı olan onarıcı adalet anlayışı suç işlenmesi sonucu bozulan toplum düzeninin tamirinde mağdurun unutulmaması gerektiği prensibinden hareket ederek, mağdurun uğramış olduğu zararın giderilmesi ve bu zararın giderilmesinde mağdurun da aktif olarak katılmasıyla tatmin edilmesinin sağlanması, ayrıca failin de işlediği suç nedeniyle toplumdan dışlanması yerine topluma yeniden kazandırılmasını hedeflemektedir. Bu kapsamda çeşitli yöntemler geliştirilmiş, ve her bir yöntem farklı ülkelerde farklı şekillerde de olsa uygulanmaktadır. Ancak her bir yöntemin her ülkede uygulanması söz konusu değildir.

Ceza hukukumuz açısından onarıcı adalete baktığımız zaman onarıcı adaletin, hem 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda hem de 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda çeşitli düzenlemelere yansıdığını görmekteyiz. Bu düzenlemelere

*sağlanabilecektir. Gerçi uzlaşma dışındaki bir kısım yollarla da tazminatın sağlanması olanağı vardır. Ancak uzlaşma kurumunda zararın giderilmesi onarım yanında ayrıca bir moral unsurunun da sağlanmasını olanaklı kılmaktadır. Uzlaşma böylece özel önleme işlevine yardım ettiği gibi genel olarak kamunun yararlarının korunmasını da sağlamaktadır../" ifadelerine yer verilmekte, TBMM Adalet Komisyonu'nun CYY'ye ilişkin raporunda da, uzlaşmanın suç mağdurunun uğradığı zararların karşılanmasını mümkün kılabilmek açısından etkin bir yol olarak öngörüldüğü belirtilmektedir./ Ekonominin gelişmeye başlayıp sosyal yaşamın karmaşık hale dönüşmesiyle alışılan suçların yanısıra yeni birçok suç tipi ortaya çıkmıştır. Bu durum mahkemelerin iş yüklerinin hızla artmasına ve ceza yargılamalarının uzamasına neden olmuştur. Öte yandan ceza yargılamasında mağdurun daha fazla ön plana çıkmaya başlamasıyla, uyuşmazlıkların dava konusu olmadan ve mağdurun tatmin edilmesiyle sonuçlandırılması gereksinimi doğmuştur./Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin bazı tavsiye kararlarında, basit nitelikteki suçlarda, adli makamların uyuşmazlığın kovuşturma öncesinde ve mahkeme dışında uzlaşma yolu ile halledilmesinin üye ülkelere tavsiye edilmesi kabul edilmiştir. Yine ceza yargılamasının en önemli amacının suçun işlenmesiyle doğan maddi ve manevi* ***mağduriyetin giderilmesi*** *olduğu Birleşmiş Milletlerin 29.11.1985 tarihli deklarasyonunda da vurgulanmıştır./ Bu gelişmelerin sonucu ve yansıması olarak; Türk ceza yargılaması sistemine alınan uzlaşmanın, sadece sanığa değil, aynı zamanda ve öncelikle, mağdurun zedelenen hukukunun düzeltilmesine hizmet amacı güttüğü ve böylece taraflar arasında suç nedeniyle oluşan husumetin giderilmesini de temin ederek toplum huzurunu tesis etmeyi hedeflediği tartışmasızdır.*" **YARGITAY CGK, E. 2007/6-212, K. 2007/229.**

109 Uzlaşma, mağdur ile failin uzlaştırıcı huzurunda veya kontrolünde karşılıklı olarak anlaşmaları halinde, eğer meydana gelen zararın tazmini, giderimi gibi bir edim üzerinde anlaşmışlarsa suç mağdurunun zararını giderebilir. Doğrudan değildir, zira hem fail ile mağdurun uzlaşması, yani anlaşması, hem de uzlaşılan hususun zararın giderilmesi üzerine olması gerekir.

bakıldığı zaman hapis cezasının ertelenmesi ile hapis cezasının seçenek yaptırımlara çevrilmesi TCK'da, kamu davasının açılmasının ertelenmesi, hükmün açıklanmasının ertelenmesi ve uzlaşma CMK'da düzenlenmiştir.

Hapis cezasının ertelenmesi kararının verilebilmesi için TCK m.51/1'de sayılan koşulların varlığı yeterlidir ve bu koşullar arasında mağdurun uğradığı zararın giderilmesi yoktur. Ancak TCK md.51/2'de hapis cezasının ertelenmesi kararının ek koşullara bağlanabileceği, koşul olarak da mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi hüküm altına alınmıştır. Bu koşul ile suç nedeniyle mağdurun uğramış olduğu zararın giderilmesini amaçlanmaktadır. Fakat bu doğrudan doğruya uygulanan bir koşul olmayıp hakimin takdir yetkisine bırakılmıştır ve bu haliyle onarıcı adaleti sağlamaktan uzaktır.

TCK m.50'de düzenlenen hapis cezasına seçenek yaptırımlar arasında mağdurun uğramış olduğu zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle giderilmesi de vardır. Fakat bu düzenleme de mağdurun zararının giderilmesini doğrudan sağlamaktan uzaktır. Zira 50. maddede birden fazla seçenek yaptırım olup hakim diğer seçenek yaptırımlardan birisine de hükmedebilir.

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilebilmesi için mağdurun uğramış olduğu zararın giderimi gerekir. Ancak eğer şüpheli, suçsuz olduğuna inanırsa suç nedeniyle oluşan zararı gidermeyebilir. Bu şüphelinin kararına bırakılmıştır. Şüpheli beraat etmek istiyorsa hakkında kamu davası açılması için koşulları yerine getirmeyebilir ve hakkında kamu davası açılmasını sağlayabilir. Dolayısıyla bu kurum da onarıcı adaleti sağlamakta doğrudan etkili değildir.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının koşullarından birisi olan daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı mahkum olmamış olma şartı, daha önce suç işleyen failler açısından kurumun uygulanmasını engellemektedir. Bu koşul onarıcı adalet anlayışıyla bağdaşmamaktadır. Gerçekten de daha önceden kasıtlı bir suçtan mahkum olmuş kişinin mahkumiyetinin üzerinden uzun bir zaman geçmiş olsa bile, bu mahkumiyet hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının verilmesine engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla suçtan doğan mağduriyetin giderilmesine hizmet etmemektedir.

Uzlaşma kurumu, düzenlenişi itibariyle onarıcı adaletin gerçekleşmesine en fazla katkıda bulunacak kurum gibi görünmesine rağmen uygulanışı itibariyle amacından uzak kalmıştır. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü verilerine göre 2013 yılında 6251822 soruşturmadan sadece 8414 tanesi uzlaşma ile sonuçlanmıştır. Benzer şekilde 2012 yılında 5754219 vakıadan 5175 tanesi uzlaşma ile sonuçlandığından kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmiştir[110].

[110] (ET. 16.5.2015): http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/istatistik_2013/14.pdf

## KAYNAKÇA


Akçay, Püren: "**Onarıcı Adalet Modeli Çerçevesinde Uzlaştırma ve Çocuk Mahkemelerinde Uygulanması"** Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı 9, 2011, Ss. 129-144.

Baytaz, Abdullah Batuhan **Onarıcı Adalete Genel Bir Bakış**, İÜHFM, C LXXI, S.1, s.117-130, 2013.

Centel Nur / Zafer Hamide, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 8.bs, Beta, İstanbul-2011.

Daly, Kathleen: **Seeking Justice in The 21st Century: Towards an İntersectional Politics of Justice**, in.**Sociology Of Crime, Law And Deviance**, Volume 14, Emerald-2008.

Dignan, James: **Understanding Victims And Restorative Justice**, Open University Press, New York, 2005.

Doolin, K. (Ekim 2007). "But What Does It Mean? Seeking Definitional Clarity in Restorative Justice" **Journal of Criminal Law**: 71(5): 427-440.

Elliot Catherine / Quinn Frances, **Criminal Law**, 7.th edition, LexisNexis, 2008.

Fellegi; Borbala "**Meetıng The Challenges Of Introducıng Victim-Offender Mediation In Central And Eastern Europe Jaı/2003/Agıs/088**" Leuven Belgium, 2005.

Gavrielides, Theo: **Restorative Justice Theory and Practice: Adressing the Discrepancy**, Hakapaino Oy, Helsinki 2007.

Heffernan, William C.,: Social Justice/Criminal Justice, in. **From Social Justice to Criminal Justice**, Ed. William C. Heffernan/John Kleining, Oxford University Press, 2000,(s.47-84).

Kafes, Veli **Ceza Hukukunda Mağdurun Zararının Giderilmesi**, AUHFD, 60(1), 2011, s.83-156.

Karakaş-Doğan, Fatma: Suçtan Doğan Mağduriyetin Devlet Tarafından Giderilmesi ve Suç Mağdurlarına Yardım Hakkında Kanun Tasarısı, in. **TBB Dergisi**, 95(2011), s.197-234.

Kaymaz, Seydi/ Gökcan, Hasan Tahsin: **Uzlaşma ve Önödeme, Türk Ceza Kanunu ve Özel Kanunlardaki Uzlaşmaya ve Önödemeye Bağlı Suçlar**, 2. bs, Seçkin, Ankara-2007.

Kunter, Nurullah/ Yenisey, Feridun/Nuhoğlu, Ayşe, **Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, 16. bs, İstanbul, Beta, 2008.

Liebmann, Marian **Restorative Justice, How İt Works**, Jessica Kngsley Publishing, Londra 2007.

Macuncu, Muhsin:"Amerikan Hukuk Sisteminde Anlaşmazlıkların Alternatif Çözümleri" **UZLAŞMA**, Haz. Prof. Dr. Feridun Yenisey, İstanbul, Arıkan, Yayınevi, 2005.

Marshall T.F., **Grassroots İnitiatives Towards Restorative Justice: The New Paradigm**?, 1994.

Novak, Andrew: **The İnternational Criminal Court**, Springer-2015.

Özbek, Veli Özer **Ceza Hukukunda Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi**, Seçkin, Ankara-1999.

Özbek, Veli Özer/Kambur M. Nihat/Bacaksız Pınar/Doğan Koray, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 2. bs., Ankara, Seçkin, 2008.

Özbek, Mustafa " Çağdaş Ceza Adaleti Sistemlerinde Alternatif Çözüm Arayışları ve Arabuluculuk ve Arabuluculuk Uygulaması", in. **Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaşma**, Yay. Haz. Feridun Yenisey, Arıkan, İstanbul-2005.

Özgenç, İzzet **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 6. bs, Seçkin, Ankara-2011.

Öztürk, Bahri / Tezcan, Durmuş / Erdem, Mustafa Ruhan / Sırma, Özge / Saygılar, Yasemin F. / Alan, Esra: **Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku Ders Kitabı**, Seçkin, Ankara- 2009.

Ptacek, James: **Restorative Justice and Violence Againist Women**, Oxford-2010.

Sokullu-Akıncı, Füsun: **Viktimoloji (Mağdurbilim)**, 2. bs., Beta, İstanbul-2008.

Strang, Heather/ Sherman, Lawrence W.: **Restorative Justice To Reduce Wictimization, in. Preventing Crime**, ed. Brandon C. Welsh/David P. Farrington, Springer-2006, s.147-160.

Strickland, Ruth Ann: **Restorative Justice**, Peter Land Publishing, New York 2004

Şahin, Cumhur/ Göktürk, Neslihan: **Ceza Muhakemesi Hukuku II**, 3. Bs., Seçkin, Ankara-2014.

Turhan, Faruk: **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Asil, Ankara-2006.

Ünver Yener/Hakeri Hakan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 5. Bs. Adalet, Ankara 2012

Woolford, Andrew/ Ratner, R.S.: **İnformal Reckonings, Conflict Resolution in Mediation, Restorative Justice and Reparations**, Routledge-Cavendish, Oxon 2008.

Zernova, Mrgarita: **Restorative Justice, İdeals and Realities**, Ashgate Publishing, Burlington USA, 2007.